

ПРОДОВЖЕННЯ ДИСКУСІЇ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ОБ'ЄКТУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ (СТ. 209 КК УКРАЇНИ)

CONTINUATION OF THE DISCUSSION REGARDING THE DETERMINATION OF THE DIRECT OBJECT OF LEGALIZATION (LAUNDERING) OF PROPERTY OBTAINED BY CRIMINAL WAYS (ART. 209 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE)

Гладковський М.О., аспірант кафедри кримінально-правової політики та кримінального права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовано наукові підходи щодо визначення безпосереднього об'єкту складу злочину, передбаченого статтею 209 Кримінального кодексу України. Під час проведеного аналізу відзначено їх різноманітність та суттєву відмінність у деяких підходах. Відзначено, що така ситуація обумовлена дуже широкою сферою поставленою під охорону зазначеної кримінально-правової норми.

Спочатку проаналізовано підходи в яких безпосередній об'єкт легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, обмежують лише порядком здійснення господарської діяльності. За результатами аналізу цих підходів у статті звертається увага на те, що вони повністю не враховують суть досліджуваного об'єкту та не повною мірою враховують зміст як чинної так і попередніх редакцій диспозиції частини першої статті 209 Кримінального кодексу України.

Потім проаналізовано позиції про те, що легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, може здійснюватись не тільки в рамках господарської діяльності але й в результаті вчинення цивільно-правових угод з особистим або іншим подібного роду майном.

У статті також акцентовано увагу на тому, що визначаючи основний безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого статтею 209 Кримінального кодексу України, не слід забувати про ключову характеристику легалізації відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, яка полягає в тому, що останні повинні використовуватись не просто на власний розсуд злочинця, а саме з метою введення в легальний обіг. Поряд із цим за результатами аналізу положень господарського законодавства констатовано, що зазначена мета не виступає метою господарської діяльності, а тому вказівка на те, що об'єктом досліджуваного складу злочину виступає встановлений з метою недопущення легалізації злочинного майна порядок здійснення господарської діяльності є недоречним.

Також у статті проаналізовано положення окремих міжнародних нормативно-правових актів у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та констатовано, що складовою безпосереднього об'єкту складу злочину, передбаченого статтею 209 Кримінального кодексу України, також виступають такі соціальні цінності як міжнародна та національна фінансові системи.

І на останок у статті зазначено, що складовою основного безпосереднього об'єкту досліджуваного складу злочину виступають врегульовані державою соціальні зв'язки, що набувають характеру майнових цивільних правовідносин, предметом яких є майно не пов'язане з господарською діяльністю.

Ключові слова: безпосередній об'єкт складу злочину, соціальні цінності, легалізація майна одержаного злочинним шляхом, господарська діяльність, фінансова система, цивільні майнові правовідносини.

The article analyzes scientific approaches to determining the direct object of the crime provided for in Article 209 of the Criminal Code of Ukraine. During the analysis, their diversity and significant differences in some approaches were noted. It was noted that such situation is caused by very wide area protected by the specified criminal law norm.

First, the approaches were analyzed in which the direct object of legalization (laundering) of property obtained through criminal means is limited only to the order of economic activity. Based on the results of the analysis of these approaches, the article draws attention to the fact that they do not fully take into account the essence of the researched object and do not fully take into account the content of both the current and previous editions of the disposition of the first part of Article 209 of the Criminal Code of Ukraine.

Then the position that legalization (laundering) of property obtained by criminal means can be carried out not only within the framework of economic activity but also as a result of civil law agreements with personal or other similar property is analyzed.

The article also focuses on the fact that when determining the main direct object of the crime provided for in Article 209 of the Criminal Code of Ukraine, one should not forget about the key characteristic of the legalization of money laundering, which is that the latter should be used not just at the sole discretion of the criminal, namely for the purpose of introduction into legal circulation. Along with this, according to the results of the analysis of the provisions of the economic legislation, it was established that the specified goal is not the goal of economic activity, and therefore the indication that the object of the investigated composition of the crime is the order of economic activity established with the aim of preventing the legalization of criminal property is inappropriate.

The article also analyzes the provisions of certain international legal acts in the field of combating the legalization of income obtained through criminal means, and it is stated that the direct object of the crime provided for in Article 209 of the Criminal Code of Ukraine is also a component of such social values as international and national financial systems.

And finally, the article states that the component of the main direct object of the crime under investigation are the social ties regulated by the state, which acquire the character of property civil legal relations, the subject of which is property not related to economic activity.

Key words: direct object of the crime, social values, legalization of property obtained through crime, economic activity, financial system, civil property legal relations.

Постановка проблеми. Правильне визначення безпосереднього об'єкту будь-якого господарського кримінального правопорушення є доволі складною справою. Не виключенням є визначення безпосереднього об'єкту легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Дискусія, що точиться в юридичній літературі з цього питання є наочним тому підтвердженням.

Питання визначення безпосереднього об'єкту складу злочину, передбаченого ст. 209 КК, у своїх роботах висвітлювали А.С. Беніцький, М.В. Бондарева, Л.М. Доля, О.О. Дудоров, В.М. Киричко, С.И. Корсун, І.Є. Мезенцева, Р.М. Міловідов, Т.В. Молчанова, В.А. Некрасов, О.І. Пере-

пелиця, О.Б. Полторацький, О.В. Пустовіт, В.Я. Тацій, Т.М. Тертиченко, Г.А. Усатий, С. Ханін, О.О. Чаричанський та ряд інших науковців. Водночас чергові системні зміни міжнародного та національного антилегалізаційного законодавства знову актуалізували питання проведення дослідження в цій сфері.

Метою статті є аналіз наукових підходів щодо визначення безпосереднього об'єкту легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, та на їх основі, з урахуванням чинного національного і міжнародного антилегалізаційного законодавства, формування власного бачення цього питання.

Виклад основного матеріалу дослідження. В.М. Киричко, О.І. Перепелиця та В.Я. Тацій визначають безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 209 Кримінального кодексу України (далі – КК), суспільні відносини у сфері зайняття господарською діяльністю і боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом [8, с. 231]. Отже, правники вважають, що досліджуваний злочин посягає на дві групи суспільних відносин: 1) відносини у сфері зайняття господарською діяльністю; 2) відносини у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Доволі близьку але не тотожну позицію висловлює С. Ханін на думку якого досліджуваний злочин посягає на встановлений порядок здійснення підприємницької та іншої господарської діяльності з метою протидії залученню в економіку майна, одержаного злочинним шляхом [20]. Ще раніше колектив авторів науково-практичного посібнику «Прокурорський нагляд за додержанням законів щодо протидії легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом» висловив близьку за змістом позицію відповідно до якої безпосереднім об'єктом аналізованого злочину є встановлений з метою протидії залученню в економіку коштів або іншого майна, одержаного злочинним шляхом, порядок здійснення господарської діяльності [15, с. 182].

Дещо відмінне визначення безпосереднього об'єкту аналізованого злочину пропонує Р.М. Міловідов який вважає, що ним виступають суспільні відносини, що забезпечують участь у господарському обороті легальних доходів і унеможливають залучення до такого обороту коштів від злочинної діяльності [13, с. 5, 8].

Як можна бачити всі вищезазначені позиції є неточними оскільки обмежують безпосередній об'єкт цього злочину лише порядком здійснення господарської діяльності. Це повністю не враховує його суті та не повною мірою враховує зміст як чинної так і попередніх редакцій диспозиції ч. 1 ст. 209 КК.

Інші науковці, пропонуючи власне визначення безпосереднього об'єкту складу злочину, передбаченого ст. 209 КК, фокусуються не лише на господарській діяльності. Так Л.М. Доля, а згодом і О.Б. Полторацький, пропонують визнати основним безпосереднім об'єктом досліджуваного складу злочину суспільні відносини, які забезпечують легальний господарський обіг грошових і матеріальних цінностей у сферах виробництва (виготовлення) продукції, торгівлі, надання послуг, виконання робіт, а також легальний рух коштів у сфері особистого, домашнього та іншого подібного використання майна, не пов'язаного з господарською діяльністю [4; 14, с. 53].

Колектив авторів навчального посібника «Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму» вважають, що безпосереднім об'єктом цього злочину виступає порядок здійснення господарської діяльності та вчинення цивільно-правових угод у частині особистого, домашнього та іншого подібного використання майна, не пов'язаного з господарською діяльністю [16, с. 151].

Наведені позиції вказують на те, що легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, може здійснюватись не тільки в рамках господарської діяльності але й в результаті вчинення цивільно-правових угод з особистим або іншим подібного роду майном.

Оцінюючи запропоновані визначення безпосереднього об'єкту складу злочину, передбаченого ст. 209 КК, не варто забувати, що Директива Європейського парламенту та Ради 2015/849/ЄС від 20 травня 2015 р. про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання доходів та фінансування тероризму, що вносить зміни та доповнення в Регламент (ЄС) 648/2012 Європейського парламенту та Ради і скасовує Директиву 2005/60/ЄС Європейського парламенту та Ради і Директиву Комі-

сії 2006/70/ЄС (далі – Четверта директива) так само як і попередні Директиви Європейського Союзу спрямована на запобігання використанню фінансової системи Союзу для відмивання грошей та фінансування тероризму (ч. 1 ст. 1 цієї Директиви). Іншими словами її головною метою є недопущення введення в легальний обіг майна, одержаного злочинним шляхом. У зв'язку із цим ряд правників, визначаючи основний безпосередній об'єкт досліджуваного складу злочину, прагнуть конкретизувати коло тих соціальних цінностей, яким завдається шкода при вчиненні відмивання злочинних доходів не забуваючи про ключову характеристику легалізації відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, яка полягає в тому, що останні повинні використовуватися не просто на власний розсуд злочинця, а саме з метою введення в легальний обіг.

Так, наприклад, О.О. Чаричанський зазначає, що безпосереднім об'єктом досліджуваного складу злочину виступають суспільні відносини, що складаються з приводу заборони використання у сфері господарської діяльності доходів, одержаних злочинним шляхом [21, с. 46].

Треба зазначити, що акцентуючи увагу на головній меті антилегалізаційних заходів у запропонованій дефініції знову ж таки залишено поза увагою те, що легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, може здійснюватись в рамках вчинення цивільно-правових угод з особистим майном.

Більш складне визначення, проте не позбавлене вищезазначеної вади, пропонує О.В. Пустовіт, на думку якого безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину виступає встановлений чинним законодавством порядок запобігання та протидії залученню в економіку доходів, одержаних в результаті злочинної діяльності, а також правові умови здійснення підприємницької та іншої господарської діяльності на засадах обігу коштів та майна, одержаних в результаті законної діяльності, та рівних умов здійснення такої діяльності [17, с. 30].

Провівши ґрунтовне дослідження законодавства Європейського Союзу та ряду зарубіжних країн, проаналізувавши цілу низку наукових підходів вітчизняних та зарубіжних науковців до визначення основного безпосереднього об'єкту складу злочину, передбаченого ст. 209 КК, О.О. Дудоров та Т.М. Тертиченко запропонували визначати його як встановлений з метою протидії залученню в економіку «брудного» майна порядок здійснення господарської діяльності, а також порядок вчинення цивільно-правових правочинів у частині використання майна, не пов'язаного з господарською діяльністю [6, с. 150].

Не залишився осторонь цього питання Держфінмоніторинг, який провівши аналіз складу злочину, передбаченого ст. 209 КК, дійшов висновку, що основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений з метою протидії залученню в економіку майна, одержаного злочинним шляхом, та виконання Україною взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань порядок здійснення підприємницької та іншої господарської діяльності, а також порядок вчинення цивільно-правових угод у частині особистого та іншого подібного використання майна не пов'язаного з господарською діяльністю [1].

Як можна бачити визначення основного безпосереднього об'єкту легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, запропоновані О.О. Дудоровим та Т.М. Тертиченко, а також Держфінмоніторингом дуже схожі за своїм змістом. При цьому Держфінмоніторинг додатково акцентує увагу на тому, що встановлення відповідного порядку протидії є результатом взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань. Водночас О.О. Дудоров, Т.М. Тертиченко та ряд інших науковців презюмують ці зобов'язання. Вказівка на них, на нашу думку, також є зайвою, адже той факт, що прийняття антилегалізаційного законодавства в цілому та ст. 209 КК зокрема було, в першу

чергу, виконанням Україною взятих на себе зобов'язань у цій сфері, невиконання яких призвело до потрапляння України на певний строк до чорного списку FATF.

Розглянуті вище наукові підходи до визначення основного безпосереднього об'єкту легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, а також аналіз національного та міжнародного антилегалізаційного законодавства дозволяє висловити власне бачення основного безпосереднього об'єкту досліджуваного злочину.

На нашу думку, твердження про те, що порядок здійснення господарської діяльності встановлений саме з метою протидії залученню в економіку майна, одержаного злочинним шляхом, є таким, що не відповідає суті господарської діяльності. Так, О.В. Пустовіт під час розгляду взаємозв'язку порядку здійснення підприємницької чи іншої господарської діяльності та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, акцентує увагу на тому, що вони пов'язані між собою, хоча охоплюються одне одним не повністю оскільки господарська діяльність може навіть стимулюватися легалізацією злочинних доходів у вигляді інвестицій [17, с. 27]. Про цей взаємозв'язок згодом зазначили О.О. Дудоров та Т.М. Тертиченко [6, с. 146].

Зазначену позицію слід розвинути ще більше. Так, відповідно до ст. 7 Господарського кодексу України (далі – ГК) відносини у сфері господарювання регулюються Конституцією України, цим Кодексом, законами України, нормативно-правовими актами Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також іншими нормативними актами. Водночас ні для кого не секрет, що базовим нормативно-правовим актом, який регулює господарську діяльність, виступає саме ГК.

Так під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність) (частин 1 та 2 ст. 3 ГК).

При цьому про легалізацію в ГК згадується лише двічі. Перший раз в абз. 7 ч. 1 ст. 4 ГК відповідно до якого не є предметом регулювання цього Кодексу відносини за участю суб'єктів господарювання, що виникають у процесі виконання вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Виходячи з наведених положень ГК метою господарської діяльності є виготовлення та реалізація продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність, а метою підприємницької діяльності на додаток до цього є отримання прибутку. Таким чином перед господарською діяльністю стоїть інша мета ніж протидія залученню в економіку майна, одержаного злочинним шляхом, а відносини за участю суб'єктів господарювання, що виникають у процесі виконання вимог антилегалізаційного законодавства не є предметом ГК.

Розмежування зазначених відносин є логічним і послідовним з огляду на мету і завдання, що стоять перед господарською діяльністю та протидією легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Враховуючи вищезазначене *складовою основного безпосереднього об'єкту* складу злочину, передбаченого

ст. 209 КК, виступають врегульовані державою соціальні зв'язки у сфері господарської діяльності, що набувають характеру господарських правовідносин. У результаті легалізації майно, одержане злочинним шляхом, стає предметом господарських правовідносин та, відповідно, починає використовуватись у господарській діяльності. Навіть у тих випадках коли надходження такого майна стимулює певні сфери господарської діяльності, авторитету господарських правовідносин завдається шкода, адже господарська діяльність не може розвиватись за рахунок наркоторгівлі, насильницької злочинності, торгівлі людьми, корупції, злочинності проти власності тощо. До того ж це порушує засади добросовісної конкуренції як однієї з конституційних основ правового господарського порядку в Україні (ст. 5 ГК).

Якщо мета господарської діяльності нами була зазначена, то мета протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, у першу чергу, визначена у міжнародному антилегалізаційному законодавстві. Проаналізуємо кілька основоположних нормативно-правових актів у цій сфері.

Так у преамбулі Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (Страсбург, 8 листопада 1990 року), зокрема, зазначено, що держави – члени РЄ та інші держави, які підписали цю Конвенцію вважаючи, що боротьба з тяжкими злочинами, що стали зростаючою міжнародною проблемою, вимагає застосування сучасних і ефективних методів на міжнародному рівні, вважаючи, що одним з таких методів є позбавлення злочинців доходів, одержаних злочинним шляхом, погодились про таке. Близькі за змістом положення закріплені в преамбулі Варшавської конвенції. Також у преамбулі цієї Конвенції окремо зроблено акцент на боротьбу з тероризмом та його фінансуванням.

Отже, мета міжнародного антилегалізаційного законодавства на певному етапі була визначена як боротьба з тяжкими злочинами, що стали зростаючою міжнародною проблемою, тобто проблемою для міжнародного правопорядку. І одним з методів такої боротьби стало виявлення та позбавлення злочинців доходів, одержаних злочинним шляхом, для того, щоб вони не могли використовувати ці доходи для продовження та масштабування своєї злочинної діяльності зокрема терористичної (згодом окремо було акцентовано на боротьбі з розповсюдженням зброї масового знищення).

У вступі до видання «Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. Рекомендацій FATF, затверджених Пленарним засіданням FATF 16 лютого 2012 року» йдеться, зокрема, про те, що відповідно до мандату, FATF розробляє стандарти та сприяє ефективній імплементації правових, регуляторних та оперативних заходів боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, та інших загроз цілісності фінансової системи. Спільно з іншими міжнародними зацікавленими сторонами FATF також здійснює діяльність щодо виявлення вразливостей на національному рівні з метою захисту міжнародної фінансової системи від незаконного використання. У вступі також йдеться про те, що FATF прагне підтримувати тісний і конструктивний діалог з приватним сектором, громадянським суспільством та іншими зацікавленими сторонами як важливими партнерами у забезпеченні цілісності фінансової системи. Під час перегляду Рекомендацій проводились активні консультації та були враховані зауваження та пропозиції вищезазначених зацікавлених сторін. Дивлячись в майбутнє та відповідно до мандату, FATF продовжуватиме при необхідності вносити зміни до стандартів відповідно до нової інформації щодо виникаючих загроз та вразливостей глобальної фінансової системи [12, с. 6, 8].

Отже, відповідно до рекомендацій FATF (у редакції 2012 року) боротьба з відмиванням коштів здійснюється з метою протидії загрозам цілісності фінансової системи та захисту міжнародної (глобальної) фінансової системи від незаконного використання.

У преамбулі Четвертої директиви зазначено, що Європейський Парламент та Рада ЄС прийняли цю директиву враховуючи, що: (1) Потоки незаконних грошей можуть шкодити цілісності, стабільності та репутації фінансового сектора і загрожувати внутрішньому ринку Союзу, а також міжнародному розвитку. Відмивання грошей, фінансування тероризму та організована злочинність залишаються значними проблемами, які потребують розв'язання на рівні Союзу. На додачу до подальшого розвитку підходу до кримінального права на рівні Союзу, цілеспрямоване і пропорційне запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей та фінансування тероризму є вкрай необхідним, і може дати додаткові результати. (2) Стійкість, цілісність та стабільність кредитних установ і фінансових установ, а також довіра до фінансової системи взагалі можуть бути поставлені під серйозну загрозу діями злочинців та їх спільників, спрямованими на приховування походження злочинних доходів або скерування законних чи незаконних грошей на терористичні цілі. У ході своєї злочинної діяльності особи, що відмивають гроші або фінансують тероризм, можуть послугуватися свободою переміщення капіталу та свободою надання фінансових послуг, які забезпечує інтегроване фінансове середовище Союзу. Отже, необхідні певні координаційні заходи на рівні Союзу.

Також у ч. 1 ст. 1 Четвертої директиви прямо зазначено, що вона спрямована на запобігання використанню фінансової системи ЄС для відмивання грошей та фінансування тероризму.

Таким чином поряд з боротьбою з тяжкими злочинами в цілому, а також фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення зокрема, що стали проблемою для міжнародного правопорядку, метою міжнародного антилегалізаційного законодавства стала протидія загрозам цілісності стабільності та репутації міжнародної (глобальної) фінансової системи та запобігання використанню фінансової системи для легалізації майна, одержаного злочинним шляхом.

Тут доречно зазначити, що окремі науковці визначають видів об'єкти, які входять до складу родового об'єкту розділу VII Особливої частини КК, вказували на те, що легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є кримінальним правопорушенням, що посягає на фінансову діяльність [9, с. 74], а інші зазначали, що це кримінальне правопорушення в кредитно-фінансовій і банківській сфері [7, с. 130–131].

У цьому контексті також слід згадати, що М.В. Бондарева безпосереднім об'єктом легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, визначала економічну, а точніше фінансову діяльність держави, пов'язану з грошовим обігом і використанням інших видів майна [3, с. 12].

Отже потрібно розглянути можливість визнання фінансової системи основним безпосереднім об'єктом досліджуваного складу злочину, а також її співвідношення з господарською діяльністю.

Перш за все необхідно з'ясувати, що собою представляє фінансова система та фінансові відносини. Як зазначають М.Г. Волошук, Т.О. Карабін та М.В. Менджул, фінансова система як сукупність фінансових інститутів (однорідних, відносно відокремлених груп економічних відносин, взаємопов'язаних за формами і методами утворення, розподілу та використання фондів коштів) складається з таких ланок: бюджетна система; державні цільові позабюджетні фонди; фінанси суб'єктів господарювання; фінанси обов'язкового державного страхування; кредит (державний, місцевий і банківський) [19, с. 7].

Аналогічне бачення фінансової системи пропонують М.В. Ковалів, С.С. Єсімов, І.М. Проць, Р.М. Скриньковський та Ю.Р. Лозинський, які пишуть про те, що за структурою фінансова система держави є сукупністю таких її ланок, як: бюджетна система; кредитна система; обов'язкове державне страхування; фінанси підприємств будь-яких форм власності, об'єднань, організацій, установ [18, с. 22]¹.

За матеріальним змістом фінансові відносини є суспільними відносинами які виникають при встановленні бюджетної системи, розподілі доходів і видатків між її ланками, складанні, розгляді, затвердженні і виконанні Державного бюджету і звіту про його виконання; збиранні податків і інших обов'язкових платежів до бюджету і позабюджетних державних цільових фондів з підприємств, установ, організацій різних форм власності і населення; фінансування і кредитування; обов'язкового державного майнового і особистого страхування; регулюванні грошово-кредитної і валютної системи тощо [18, с. 19–20].

При цьому в ГК міститься глава 35 «Особливості правового регулювання фінансової діяльності» якою регулюються питання фінансів і банківської діяльності (§ 1), страхування (§ 2), аудит (§ 4), лотерейна діяльність (§ 5). До середини 2020 року також регулювалось посередництво у здійсненні операцій з цінними паперами та фондова біржа (§ 3).

Так, відповідно до частин 1–3 ст. 333 «Фінансова діяльність суб'єктів господарювання» ГК, фінанси суб'єктів господарювання є самостійною ланкою національної фінансово-кредитної системи з індивідуальним кругообігом коштів, що забезпечує покриття витрат виробництва продукції (робіт, послуг) і одержання прибутку (ч. 1). Фінансова діяльність суб'єктів господарювання включає грошове та інше фінансове посередництво, страхування, а також допоміжну діяльність у сфері фінансів і страхування (ч. 2). Фінансовим посередництвом є діяльність, пов'язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. Фінансове посередництво здійснюється установами банків та іншими фінансово-кредитними організаціями (ч. 3).

При цьому, відповідно до абз. 5 ч. 1 ст. 4 ГК, не є предметом регулювання цього Кодексу фінансові відносини за участю суб'єктів господарювання, що виникають у процесі формування та контролю виконання бюджетів усіх рівнів.

Отже, фінанси суб'єктів господарювання, банківська діяльність, страхування, аудит, лотерейна діяльність з одного боку є складовими національної фінансової системи, а з іншого боку зазначені види діяльності також регулюються ГК та є різновидами господарської діяльності.

Не потрібно докладати особливих зусиль для того, щоб зрозуміти, що від легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, у першу чергу потерпають такі ланки міжнародної та національної фінансової системи як фінанси суб'єктів господарювання, що формуються за рахунок злочинних доходів, а також фінансово-кредитна система адже здійснення будь-якої фінансової операції, вчинення правочину у безготівковій формі відбувається з використанням фінансової системи.

¹ Особливістю названої моделі фінансової системи держави є те, що як її ланки виокремлюються різні за змістом елементи. Зокрема, це стосується кредиту. Якщо інші ланки відображають конкретні грошові фонди (бюджети, позабюджетні цільові фонди, фонди соціального страхування), то кредит незалежно від виду (державний, місцевий або банківський) за змістом є одним із методів, що забезпечують рух у відповідні публічні фонди. Зважаючи на це у складі фінансової системи держави виокремлюються кілька структур, кожна з яких буде поєднувати за змістом елементи одного порядку. Розвиток системи законодавства базуються на об'єктивних засадах розвитку фінансово-правової галузі. У системі фінансового права складно наголошувати на можливості існування Загальної частини. Це вказує на об'єктивну складність у формуванні Фінансового кодексу України. Водночас кодифікаційні процеси характерні відповідним блокам фінансового законодавства (Бюджетний кодекс України та Податковий кодекс України) [19, с. 22–23].

Як показує черговий витік банківських документів, який відбувся у 2017 році, файли FinCEN² (це понад 2,5 тис. документів, більша частина яких – звіти, які банки відповідно до закону відправляли міністерству фінансів США з 2000 по 2017 рік. У цих звітах банки повідомляють про підозрілі дії своїх клієнтів, проте самі по собі ці документи не є доказом порушення закону) отримали журналісти Buzzfeed, які потім передали їх Міжнародному консорціуму журналістів-розслідувачів (ICIJ). До журналістів потрапили файли FinCEN, які містять відомості про транзакції на суму близько 2 трлн доларів – але це лише мала частина звітів SAR³, відправлених за той період часу⁴. Витік файлів FinCEN відрізняється від усіх попередніх випадків тим, що це не просто документи однієї або двох компаній, а файли, які прийшли з різних банків і з різних країн [5].

Враховуючи вищезазначене *складовою основного безпосереднього об'єкту* складу злочину, передбаченого ст. 209 КК, також виступають такі соціальні цінності, як міжнародна та національна фінансові системи. Викорис-

² Financial Crimes Enforcement Network – підрозділ боротьби з фінансовими злочинами в складі міністерства фінансів США – займається збором і вивченням даних про рух фінансів. FinCEN потім передає інформацію і співпрацює з іншими урядовими агентствами і спецслужбами США.

³ Suspicious activity report – це приклад того, як банки оформляють і передають такі повідомлення про підозрілу активність. Банк заповнює форму SAR, якщо стурбований діями будь-якого клієнта, після чого звіт відправляється до FinCEN.

⁴ З цих документів вдалося, зокрема, дізнатися, що банк HSBC дозволяв аферистам перемишати по всьому світу мільйони доларів вкрадених грошей, навіть після того, як банк дізнався від американських слідчих, що схема, яку використовували їх клієнти, була шахрайською. JP Morgan дозволив одній компанії перевести понад один мільярд доларів через рахунок лондонського підрозділу банку, навіть не знаючи, кому саме ця компанія належить. Пізніше банк виявив, що компанія могла належати людині, яка кілька років входила до десятки найбільш розшукуваних злочинців в США. Отримані документи також вказують на те, що один з найближчих соратників президента Росії Володимира Путіна Аркадій Ротенберг використовував лондонський банк Barclays, щоб обійти західні санкції. Частина грошей пішла на купівлю творів мистецтва. Центральний банк Об'єднаних Арабських Еміратів не відреагував на попередження і не вжив заходів щодо однієї місцевої компанії, яка допомагала Ірану ухилитися від санкцій. Deutsche Bank переміщував брудні гроші людей, які пов'язані з організованою злочинністю, терористами і наркоторговцями. Банк Standard Chartered продовжував перемишати гроші Arab Bank через роки після того, як клієнтські рахунки останнього використовувалися для фінансування тероризму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз статті 209 Кримінального кодексу України «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» підготовлений Держфінмониторингом. Академія фінансового моніторингу. URL: <https://finmonitoring.in.ua/analiz-statti-209-kriminalnogo-kodeksu-ukrayini/> (дата звернення: 20.07.2022).
2. Беніцький А. С. Причетність до злочину: проблеми кримінальної відповідальності: монографія. Луганськ: СПД Резников В.С., 2014. 552 с.
3. Бондарева М. В. Кримінально-правові аспекти відповідальності за легалізацію грошових коштів та іншого майна, здобутого незаконним шляхом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2000. 17 с.
4. Доля Л. М. Класифікація об'єктів злочину легалізації (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом // Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія і практика). 2008. № 18. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=boz_2008_18_19 (дата звернення: 08.03.2021).
5. Досьє FinCEN. Стався новий витік банківських документів про брудні гроші / BBC NEWS Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-54231492?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bukr%5D-%5Bheadline%5D-%5Bukrainian%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D> (дата звернення 21.09.2020).
6. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України: монографія. Київ: Ваїте, 2015. 392 с.
7. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / Бабій А. П., Доброход І. С., Кармазін Ю. А. та ін. За ред. Є. Л. Стрельцова. Харків: Одиссей, 2009. 496 с.
8. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін. За ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-е вид. Київ: Право, 2015. 680 с.
9. Кримінальне право України: Практикум: навч. посіб. / Андрушко П. П., Берзін П. С., Шапченко С. Д. та ін. Під ред. С. С. Яценка. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. 640 с.
10. Мезенцева І. Є. Кримінально-правові і кримінологічні аспекти легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 215 с.
11. Методичні рекомендації для правоохоронних органів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму / Навчально-методичний центр Держфінмоніторингу України. URL: httpsdfm.gov.ua/contentfileSite_docs201225.07.2012pravooohr_met_rekom.pdf (дата звернення: 15.11.2020).
12. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. Рекомендації FATF затверджені Пленарним засіданням FATF 16 лютого 2012 року. Неофіційний переклад здійснено Державною службою фінансового моніторингу України. 147 с.

13. Міловідов Р. М. Ефективність кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 20 с.
14. Полторацький О. Б. Кримінально-правова характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: монографія. Луганськ: Промдрук, 2013. 358 с.
15. Прокурорський нагляд за додержанням законів щодо протидії легалізації (відмиванню) грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом: наук.-практ. посібник / О. З. Гладун, О. Є. Користін, І. Є. Мезенцева, В. В. Молодик, О. О. Седлецький, М. С. Туркот, Н. Я. Якимчук. Київ: Алерта, 2013. 312 с.
16. Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму: навчальн. посібник / С. Г. Гуржій, С. М. Ключке, В. М. Кірсанов та ін. Київ: Такі справи, 2008. Держ. ком. фін. моніторингу України. 560 с.
17. Пуустовіт О. В. Запобігання органами внутрішніх справ легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк, 2007. 284 с.
18. Фінансове право України: навчальний посібник / М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, І. М. Проць, Р. М. Скриньковський, Ю. Р. Лозинський. Львів: СПОЛОМ, 2022. 394 с.
19. Фінансове право: навч. посіб. / М.Г. Волощук, Т.О. Карабін, М.В. Менджул. Вид. 3-тє, допов. та перероб. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2017. 244 с.
20. Ханін С. Годувальниця (частина 2) – стаття 209 ККУ. URL: [https://protocol.ua/ua/goduvalnitsya_\(chastina_2\)_statty_209_kku/](https://protocol.ua/ua/goduvalnitsya_(chastina_2)_statty_209_kku/) (дата звернення: 08.10.2022).
21. Чаричанський О. О. Підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за Кримінальним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 205 с.